

สร้างสุขภาวะทางจิตวิญญาณ

ผ่านงานอาสาสมัคร :

กรณีศึกษา “ฉลาดทำบุญ”*

อรศรี งามวิทยาพงศ์**

๑. บทนำ

ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของกระแสโลกาภิวัตน์ในช่วง ๒ ทศวรรษที่ผ่านมา ได้้นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ทุกบริบทของสังคมไทย ก่อผลกระทบทั้งในด้านเป็นคุณและเป็นโทษในระดับต่างๆ กล่าวเฉพาะอิทธิพลของวัฒนธรรมบริโภคนิยม ที่กระตุ้นให้บุคคลมุ่งแต่การแสวงหาความสุขจากความร่ำรวยและวิถีชีวิตแบบฟุ้งเฟ้อ รักสบาย เน้นการใช้ชีวิตแบบลัทธิปัจเจกบุคคล (Individualism) ฯลฯ ให้ความสำคัญสูงสุดกับวัตถุ เงินทอง ผลกำไร ฯลฯ สถานการณ์และวิถีคิดดังกล่าวได้มีผลกระทบอย่างสำคัญต่อระบบชีวิตของบุคคลแต่ละคน เกิดปัญหาสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจจากความเครียด การแข่งขันแย่งชิง ความรุนแรง ฯลฯ โดยที่ผลกระทบดังกล่าวสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างแยกไม่ออกกับวิกฤตการณ์ความแตกแยก ขัดแย้ง ของระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ตั้งแต่ในระดับครอบครัว-บ้าน ชุมชน ที่ทำงาน สังคมใหญ่ ฯลฯ หรือแม้แต่ความขัดแย้งกับระบบนิเวศจากการใช้ทรัพยากรตามอำเภอใจของมนุษย์ จนกระทั่งเกิดภัยธรรมชาติมากมาย และปรากฏการณ์ที่เด่นชัดในเรื่องความเห็นแก่ตัว ได้แก่ การไร้น้ำใจ ตัวใครตัวมัน การเบียดเบียนทำร้าย ฯลฯ อันกระตุ้นให้องค์กรทางสังคมจำนวนมากรวมถึงองค์กรทางศาสนา ต่างเร่งแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว

“เครือข่ายพุทธิกา” อันประกอบด้วยองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวน ๘ องค์กร ซึ่งดำเนินงานโดยคณะทำงานอาสาสมัครจากองค์กรภาคี ก่อตั้งขึ้นในปี ๒๕๔๒ ด้วยจุดมุ่งหมายสำคัญคือการพัฒนาพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็งด้วยการประยุกต์หลักธรรมให้มีพลังในการแก้ไขปัญหาของสังคมสมัยใหม่อย่างบูรณาการ ความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาของปัจเจกบุคคลกับปัญหาสังคม เพื่อสร้าง

* บางส่วนของ อรศรี งามวิทยาพงศ์และคณะ. “รายงานการประเมินผลและการศึกษากิจกรรมอาสาสมัคร 'ฉลาดทำบุญ' และการบริหารจัดการงานอาสาสมัครในรูปแบบเครือข่าย : ศึกษากรณีโครงการฉลาดทำบุญ” ของเครือข่ายพุทธิกา-เครือข่ายจิตอาสา และภาคี ๘ องค์กร. กรุงเทพฯ : แผนงานพัฒนาจิตเพื่อสุขภาพ, มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์. ๒๕๔๘

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรศรี งามวิทยาพงศ์ ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สันติภาวะหรือสุขภาวะให้แก่บุคคล สังคม และธรรมชาติ กิจกรรมสำคัญในปี ๒๕๔๔ ของเครือข่ายพุทธิกา คือการเริ่มรณรงค์แนวคิดใหม่ในการทำบุญ ด้วยการจัดทำหนังสือชื่อ “ฉลาดทำบุญ”, “๓๐ วิธีทำบุญเพื่อคุณภาพชีวิตและสังคม” (๒๕๔๖) และ “สอนลูกทำบุญ” (๒๕๔๗)

เนื้อหาสาระสำคัญคือการขยายแนวคิด “บุญ-การทำบุญ” ให้ขยายจากการสละวัตถุทรัพย์สิน หรือการบำเพ็ญตนตามประเพณีพิธีกรรมทั่วไปในทางศาสนาไปสู่การทำบุญที่เน้นการพัฒนาคุณธรรมในจิตใจของบุคคลในมิติทางสังคม คือการร่วมแบ่งปันเวลา ทรัพย์สิน ความใส่ใจ ให้แก่ผู้ยากไร้ ด้อยโอกาสในสังคม ด้วยความเชื่อว่า การทำบุญในแนวทางดังกล่าว (ฉลาดทำบุญ) จะส่งเสริมการเรียนรู้ให้บุคคลได้เข้าใจชีวิต สังคม ธรรมชาติอย่างใกล้ชิดด้วยตนเอง เกิดการเรียนรู้ “ความสุขจากการให้” ในกระแสสังคมของการหา “ความสุขจากการเอา” และแย่งชิง เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีคิด ค่านิยม และพฤติกรรมที่ส่งเสริมให้บุคคลเกิดจิตสำนึกสาธารณะ หรือจิตสำนึกตระหนักรู้ในความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคมและธรรมชาติ อันเป็นหนทางสำคัญของการขัดเกลาความเห็นแก่ตัว และลดการเสพติดหาสุขจากวัตถุตามลัทธิบริโภคนิยมและลัทธิปัจเจกนิยม

หนังสือทั้ง ๓ เล่มดังกล่าวมา ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากสังคม มียอดพิมพ์รวมกันเกือบ ๗ แสนเล่ม ทั้งโดยการจำหน่าย การแจกจ่ายโดยให้ผู้สนใจติดต่อขอรับทางไปรษณีย์ และจุดแจกจ่ายที่กำหนดเฉพาะ สะท้อนว่า แนวคิด “ฉลาดทำบุญ” ดังกล่าวได้รับความสนใจ และตอบรับจากสังคมอย่างดี จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ เครือข่ายพุทธิกาจึงมีความคิดริเริ่มที่จะพัฒนากิจกรรมการเผยแพร่แนวคิดไปสู่การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ โดยหยิบเนื้อหาของการทำบุญด้วยการบำเพ็ญประโยชน์เป็น “อาสาสมัคร” ในหนังสือดังกล่าว มาดำเนินการให้เป็นจริง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทดลองการพัฒนางานอาสาสมัครให้เป็นช่องทางของการพัฒนาจิตใจ คุณธรรม (ความเมตตา กรุณา ความอดทน ความเพียร ฯลฯ) โดยจัดทำโครงการ “ฉลาดทำบุญ : ปันศรัทธาและอาหาร” ด้วยการร่วมมือกับ “เครือข่ายจิตอาสา” (Volunteer Spirit Network : VSN) อันเป็นองค์กรด้านอาสาสมัครที่รวมตัวหลังเกิดเหตุการณ์ธรณีพิบัติสึนามิ โดยมีสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) และแผนงานพัฒนาจิตเพื่อสุขภาพมูลนิธิศดศรี-สฤษดีวงศ์ เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ ระยะเวลาดำเนินงานอยู่ในช่วงเข้าพรรษาปี ๒๕๔๘

บทความนี้ เป็นการนำเสนอประสบการณ์และผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินงาน เพื่อเสนอความรู้เบื้องต้นของการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณผ่านงานอาสาสมัคร

๒. กรอบความคิดงานอาสาสมัครของ “ฉลาดทำบุญ”

งานอาสาสมัครในโครงการ “ฉลาดทำบุญ” ตามกรอบความคิดที่เครือข่ายพุทธิกาดำเนินการนำเสนอแก่สังคม คือ

๑) การทำบุญในมิติ “การให้” ฉลาดทำบุญไม่ได้มีความหมายแต่เพียงการให้ทานบริจาค วัตถุ เงินทอง แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากการที่บุคคลใช้เวลา แรงกาย ความรู้ ความสามารถ ความเอื้ออาทร น้ำใจ ฯลฯ ที่บุคคลมีอยู่ไปให้แก่ผู้อื่นจึงเป็น “บุญ” ด้วย

๒) ในมิติของ “ผู้รับ” ที่เป็นช่องทางของการเกิดบุญ (เนื่อนานบุญ) ฉลาดทำบุญไม่ได้มีความหมายเพียงการให้ผ่านพระสงฆ์ สถาบันศาสนาเท่านั้น หากแต่การให้กับผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก ไม่ว่าจะเป็นหรือสัตว์ หรือแม้แต่การช่วยเหลือฟื้นฟูสภาพธรรมชาติที่เสื่อมโทรม ฯลฯ ก็เป็นช่องทางของการกระทำที่เกิดเป็นบุญได้ทั้งสิ้น

๓) ในมิติของ “ผลประโยชน์” ที่เกิดจากการกระทำที่เป็นบุญ ฉลาดทำบุญมองประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการทำบุญว่า ครอบคลุมทั้งมิติประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ที่เป็นประโยชน์สูงสุดด้วย คือ มีความยั่งยืน ส่งเสริมสังคม ความหมายของ “ประโยชน์” ในที่นี้ ครอบคลุม ๓ มิติ คือ

- **มิติกายภาพหรือวัตถุ** คือเกิดผลประโยชน์ทางวัตถุหรือกายภาพที่มองเห็นชัดเจนจากการแบ่งปันเอื้อเฟื้อเจือจานในสิ่งที่บุคคลมีให้แก่ผู้อื่น (เวลา ความรู้ ทักษะ ข้าวของ ฯลฯ) โดยที่ผู้ให้เองก็ได้รับประโยชน์ทางจิตใจ คือ ความสุข อิ่มเอิบใจจากการแบ่งปันนั้น ไม่รู้สึกเสียดายหวงแหน และมีฉันทะอยากจะให้ต่อไปอีก ในส่วนของผู้รับก็ได้ประโยชน์ทางวัตถุหรือกายภาพและได้รับประโยชน์ร่วมด้วยทางจิตใจ เช่น ความอบอุ่น ความซาบซึ้งใจ ความชื่นชมยินดี

- **มิติตั้งคน** คือเกิดผลประโยชน์ที่ส่งเสริมสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลให้ออกมาจากการได้อยู่ร่วมกัน-ทำบุญร่วมกัน อาทิ เกิดมิตรภาพ น้ำใจไมตรี ความเอื้ออาทรระหว่างกัน บุคคลขัดเกลาตนเองเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ มีความรู้สึกเอาใจเขามาใส่ใจเราทั้งทุกข์และสุข มีมารยาท ความเกรงใจผู้อื่น ฯลฯ นำไปสู่การไม่เบียดเบียนกันในทางต่างๆ (กาย วาจา ใจ) ความรู้สึกดีงามเหล่านี้พัฒนาให้เกิดผลทางกายภาพต่อเนื่องมา คือเกิดกลุ่ม ชุมชน ฯลฯ ปัจจุบันบุคคลมีความรู้สึกที่ดีในการรวมกลุ่ม การอยู่ร่วมกัน และการทำความดีร่วมกัน

- **มิติจิตใจ** คือเกิดผลประโยชน์ที่เอื้อให้บุคคลผู้ให้ (ผู้ทำบุญ) ได้พัฒนาตนเองจากการให้หรือการทำบุญนั้นด้วย ได้แก่ พัฒนาจิตใจใน ๒ ระดับ คือ

(๑) พัฒนาคุณธรรมและสมรรถนะทางจิตใจ เช่น ความศรัทธา ความเมตตา กรุณา ความอดทน อดกลั่น ความเพียร ความเรียบง่าย (สมถะ) ความเสียสละ ฯลฯ อย่างมีความสุข จากการทำกิจกรรมอันเป็นบุญนั้น

(๒) พัฒนาความสุขใจจากคุณธรรมเหล่านี้ให้ก้าวหน้าขึ้นไปเป็นลำดับ จนกระทั่งสามารถลดระดับความสุขที่เกิดจากการพึ่งพิงวัตถุ และสิ่งเร้าจากภายนอก (ความตื่นเต้น ดีใจ ความสุขจากภายนอก ฯลฯ) โดยเฉพาะสามารถลดระดับการพึ่งพิงความสุขจากวัตถุที่ เบียดเบียนเป็นโทษแก่ร่างกาย จิตใจ ของผู้บริโภคและก่อผลร้ายแก่คนใกล้ชิดและสังคมโดยรวม เช่น เหล้า บุหรี่ ยาเสพติด และรวมไปถึงการเสพติดเกม เทคโนโลยี เสพติดหมกมุ่นทางเพศ ฯลฯ มาสู่ความสุขอย่างสงบได้ด้วยตนเองโดยพึ่งพิงวัตถุ-สิ่งเร้าจากภายนอกน้อย มีอิสรภาพทางใจ ปลดอวางความยึดมั่นถือมั่น (ตัวกูของกู) สามารถเกี่ยวข้องกับโลกธรรม ๘ (ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข : เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทుภ) ได้อย่างไม่เกิดทุกข์ มีความสุขอันประณีต (ทางจิต วิญญาณ) จากความเข้าใจความจริงของชีวิต สังคม ธรรมชาติ มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง (ปัญญา) โดยเชื่อว่าบุคคลที่ได้รับการพัฒนาดังนี้แล้ว จะมีพลังของการเสียสละเพื่อส่วนรวมได้มากขึ้นอย่างมีความสุขใจ มั่นคงและยั่งยืน เพื่อประโยชน์ทั้งของตนเอง ผู้อื่น บุรณาการเป็นหนึ่งเดียว

จะเห็นว่าจุดมุ่งหมายของการพัฒนางานอาสาสมัครบนฐานจิตพุทธศาสนาในโครงการ “ฉลาดทำบุญ” มีจุดประสงค์สำคัญที่เพิ่มมากขึ้นกว่าการฝึกฝนให้บุคคลรู้จักการแบ่งปัน การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น การมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม หากมุ่งหมายถึงการพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง ลดปลดอวางความยึดมั่นใน “ตัวกูของกู” (ทั้งด้านวัตถุ ตัวตน ความคิด) เอื้อให้เกิดคุณธรรมความดีงาม ความเบิกบานในจิตใจ มีปัญญาเข้าใจสังขารของชีวิตและโลก บุคคลที่ได้รับการพัฒนาดังนี้แล้ว จะดำรงชีวิตอย่างมีความสุขอันประณีต มีอิสระจากการพึ่งพาหาความสุขภายนอกน้อย สามารถทำประโยชน์ของตนเองและผู้อื่นให้ถึงพร้อมไปด้วยกัน และมีความอ่อนน้อมถ่อมตนให้เกียรติ เคารพในความแตกต่างของบุคคลทั้งในด้านความคิด ความเชื่อและวิถีปฏิบัติของบุคคลและสังคมอื่น เป็นการลดความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตน เอื้อให้ทั้งบุคคลและสังคมเกิดความสุขสงบอย่างมั่นคงและยั่งยืน

ผู้ศึกษานำกรอบความคิดที่กล่าวมา วิเคราะห์ผลของกิจกรรมอาสาสมัครในโครงการฉลาดทำบุญใน ๒ ระดับ คือ ระดับกิจกรรม และระดับบุคคล เพื่อศึกษาให้ได้ภาพทั้ง ๒ ระดับว่า กิจกรรมและบุคคลที่เป็นอาสาสมัครของโครงการฉลาดทำบุญมีการพัฒนาไปตามกรอบความคิดหรือไม่ มากน้อยเพียงใด อย่างไร

งานแถลงข่าวฉลาดทำบุญ ปี ๒ เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๔๘ ที่ผ่านมา
 ประชาสัมพันธ์งานกิจกรรมในโครงการฉลาดทำบุญ ปี ๒ จิตอาสาเพื่อในหลวง

๓. ข้อมูลพื้นฐานของโครงการฉลาดทำบุญ

๓.๑ ลักษณะของงานอาสาสมัคร

โครงการฉลาดทำบุญมีกิจกรรมอาสาสมัคร ๒ ลักษณะ คือ กิจกรรมที่เสร็จสิ้นในแต่ละครั้ง ใช้เวลาเป็นอาสาสมัคร ๑-๓ วัน จำนวน ๗ กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมปลูกป่า สร้างบ้านดิน สร้างศาลาดิน ดูแลสุนัข-แมว สีนามิและสร้างโรงเรียนให้ห้อง มีการจัดงานอาสาสมัครในกิจกรรมเหล่านี้จำนวน ๑๗ ครั้ง คือ

- กิจกรรมสร้างบ้านดิน ที่จังหวัดชัยภูมิ และระยอง รวม ๕ ครั้ง
- กิจกรรมงานสีนามิ ที่จังหวัดพังงา รวม ๕ ครั้ง
- กิจกรรมดูแลสุนัข-แมว ที่จังหวัดนครนายก ปทุมธานี เชียงใหม่ รวม ๓ ครั้ง
- กิจกรรมสร้างศาลาดินบ้านเด็กอ่อนปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑ ครั้ง
- กิจกรรมสร้างโรงเรียนให้ห้อง (เด็กไร้สัญชาติ) จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน ๑ ครั้ง
- กิจกรรมปลูกป่า จังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๑ ครั้ง
- กิจกรรมปลูกป่ากับนายดาบวิชัย สุริยยุทธ จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน ๑ ครั้ง

กิจกรรมอาสาสมัครอีกประเภทหนึ่ง คืองานอาสาสมัครแบบต่อเนื่อง ๑ กิจกรรม ได้แก่ การนวดเด็กสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีใช้เวลาเป็นอาสาสมัครแต่ละครั้ง ครั้งวันต่อเนื่อง ๓ เดือน พื้นที่การจัดกิจกรรมอาสาสมัคร มีทั้งในเขตกรุงเทพฯ-ปริมณฑล (ปทุมธานี นนทบุรี) และในส่วนภูมิภาคซึ่งมีทั้งพื้นที่ป่าเขา และทะเล ใช้เวลาเดินทางระยะสั้น คือ นครนายก ระยอง และเดินทางระยะยาว ได้แก่ แม่ฮ่องสอน ศรีสะเกษ พังงา เชียงใหม่ ชัยภูมิ

๓.๒ ข้อมูลพื้นฐานของอาสาสมัคร

โครงการตลาดทำบุญมีผู้สมัครแจ้งความประสงค์เข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวน ๓๕๓ คน มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจริงตามที่สมัครไว้มีจำนวน ๕๗๗ คน คิดเป็น ๑๖๓.๖๖ % ของผู้สมัคร ผู้สมัครไว้แล้วไม่เข้าร่วมกิจกรรม มีจำนวน ๒๑๖ คน คิดเป็น ๖๑.๒๔ %

เพศ อาสาสมัครแบ่งเป็นชาย ๑๖๓ คน (๒๘.๒๕ %) หญิง ๔๑๔ คน (๗๑.๗๕ %) อายุ การเก็บข้อมูลในส่วนนี้มีปัญหาในบางกิจกรรม เนื่องจากการประสานงานในการรับสมัครทางโทรศัพท์ ไม่มีการเก็บข้อมูลนี้ ทำให้ฝ่ายดำเนินงานขาดข้อมูลด้านอายุของผู้เข้าร่วมถึง ๖๕.๕๑ % จึงไม่สามารถใช้ข้อมูลในการศึกษาได้ ผู้ศึกษาจึงใช้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๓๓๔ ราย (๕๗.๘๕ %) พบว่าอาสาสมัครส่วนมากอยู่ในวัยนักศึกษาและวัยทำงาน ระหว่าง ๒๑-๔๐ ปี กิจกรรมสีนามีเป็นกลุ่มนักศึกษาช่วงอายุ ๑๑-๒๐ ปี ก่อนข้างชัดเจน ส่วนกิจกรรมอื่นจะเป็นวัยคนทำงาน อายุ ๒๑-๓๐ และ ๓๑-๔๐ ปี ตามลำดับ อาสาสมัครที่มีอายุน้อยที่สุดคือ ๘ ปี และสูงที่สุดคือ ๖๓ ปี กิจกรรมที่มีอาสาสมัครอายุค่อนข้างสูง ไปจนถึงระดับผู้สูงอายุ (มากกว่า ๖๐ ปี) คือกิจกรรมนวดเด็ก

สถานภาพการทำงาน ข้อมูลไม่สมบูรณ์เพียงพอที่จะสรุปให้ชัดเจน สรุปได้เพียงว่าอาสาสมัครส่วนมากเป็นนักเรียนนักศึกษา และผู้ทำงานแล้ว โดยกลุ่มหลังมีมากกว่า งานอาชีพที่ทำมีทั้งรับราชการ รัฐวิสาหกิจ ลูกจ้างธุรกิจเอกชน ทำกิจการส่วนตัว เป็นต้น

ประสบการณ์งานอาสาสมัคร องค์กรผู้ดำเนินกิจกรรมไม่มีการเก็บข้อมูลส่วนนี้โดยตรง อย่างไรก็ตามจากข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า อาสาสมัครในกิจกรรมต่างๆ มากกว่าครึ่งของผู้ตอบแบบสอบถาม ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัครมาก่อนเลย คือ นวดเด็ก : ๘๖.๑๑ % , ดูแลสุนัขแมว : ๗๑.๔๓ % , สีนามี : ๕๗.๑๔ % , บ้านดินระยอง (ครั้งที่ ๒) : ๕๕.๐๐ % , บ้านดินชัยภูมิ (ครั้งที่ ๒) : ๕๗.๑๔ % , สร้างโรงเรียน : ๓๓.๓๓ %

๔. การศึกษาผลลัพธ์ระดับกิจกรรม

การศึกษาระดับนี้ ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากผู้เข้าร่วมงานอาสาสมัคร ใน ๗ กิจกรรม รวมจำนวนอาสาสมัครที่ตอบแบบสอบถาม ๓๓๔ คน จากจำนวนอาสาสมัครทั้งโครงการ ๕๗๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๘๕ ของผู้เข้าร่วม ผู้ศึกษานำข้อมูลจากแบบสอบถามมาประมวลแสดงผลเป็นคำร้อยละ ผลการศึกษา สรุปได้ว่า กิจกรรมอาสาสมัครของโครงการตลาดทำบุญประสบความสำเร็จ มีแนวโน้มที่จะไปสู่ผลลัพธ์ตามกรอบความคิดของเครือข่ายพุทธิกาหรือตลาดทำบุญได้เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้วิเคราะห์จากข้อมูลดังนี้

ตารางที่ ๑ เนื้อหาการเรียนรู้ที่อาสาสมัครได้รับจากกิจกรรมเป็นอันดับ ๑

(แสดงเฉพาะข้อที่มีผู้ตอบมากกว่า ๑๐ %)

สิ่งที่ได้เรียนรู้มากที่สุด อันดับที่ ๑	สีนามิ	นวดเด็ก	ดูแล สุนัขแมว	บ้านดิน ระยอง๒	บ้านดิน ชัยภูมิ ๒	สร้างร. ให้้อง	บ้านดิน ชัยภูมิ๑	ปลูกป่า ๒
เนื้อหาด้านเทคนิค (การทำบ้านดิน)				๒๕.๐๐	๓๘.๓๘		๖๕.๗๗	
ความทุกข์ยากของผู้อื่น	๒๘.๕๗							
รัก-เข้าใจผู้อื่นและสิ่งอื่น : เด็ก , ธรรมชาติ		๔๑.๖๗						๓๕.๗๑
วิถีชีวิตชุมชน ชาวบ้าน การพึ่งตนเอง				๒๕.๐๐		๒๔.๔๔		
คุณธรรมกลุ่มหรือการอยู่ร่วมกัน *		๒๕.๑๗	๒๑.๔๓	๒๐.๐๐	๓๖.๗๓	๓๗.๗๘	๒๗.๕๑	
การทำงานเพื่อช่วยเหลือชีวิตที่ยากลำบาก	๓๓.๓๓		๒๘.๕๗					
การทำควมคิดรูปแบบใหม่					๑๐.๒๐			

* ได้แก่ ความสามัคคี มิตรภาพ การทำงานและอยู่ร่วมกัน การเสียสละ แบ่งปันน้ำใจ เป็นต้น

ข้อมูลในตารางที่ ๑ รวบรวมคำตอบจากคำถามปลายเปิด ซึ่งผู้ศึกษานำมาจัดกลุ่ม แสดงว่าเนื้อหาการเรียนรู้ที่อาสาสมัครได้รับจากการทำกิจกรรมเป็นอันดับ ๑ นั้น เป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณธรรมและเอื้อต่อการพัฒนาจิตใจในมิติสังคมได้อย่างน่าพอใจ โดยเฉพาะการสร้างคุณธรรมของการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ ความเสียสละแบ่งปัน น้ำใจ ความสามัคคี การช่วยเหลือกัน ฯลฯ ซึ่งปรากฏชัดใน ๖ กิจกรรม ในระดับ ๒๐ % เป็นอย่างน้อย (บ้านดินระยอง ๒) ขึ้นไปจนถึงเกือบ ๔๐ % (บ้านดินชัยภูมิ ๒ และสร้างโรงเรียนให้้อง)

ในขณะที่การเรียนรู้อื่นๆ ที่อาสาสมัครตอบก็สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเรื่องของการพัฒนาคุณธรรมเป็นอย่างมากด้วยเช่นกัน คือการเรียนรู้ที่ช่วยให้มองเห็นความเป็นจริงและเป็นไปของชีวิตผู้อื่น สิ่งอื่น ที่อยู่รอบตัวในสังคม โดยเฉพาะความทุกข์ยากและความต้องการของคนอื่นที่ขาดแคลน ฯลฯ ไปจนถึงการได้เห็นและสัมผัสการทำงานอย่างเสียสละของบุคคลอื่นในการช่วยเหลือสังคม และการให้ความรักความเข้าใจในผู้อื่น (เอาใจเขามาใส่ใจเรา) เหล่านี้ล้วนเป็นเงื่อนไขให้เกิดการบ่มเพาะความเมตตา-กรุณาที่นำไปสู่ความเอื้ออาทร แบ่งปัน ละ-ลดความเห็นแก่ตัว และการหมกมุ่นแต่ปัญหาความทุกข์ของตนเองได้ หากมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ก็มีความเป็นไปได้มากที่กิจกรรมอาสาสมัครจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้บุคคลเกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวมอย่างมีความสุขจาก “การให้” ผู้อื่น โดยมีความเมตตา (ปรารถนาดีต่อผู้อื่น) และความกรุณา (อยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) เป็นฐานในเบื้องต้น (มิใช่ “การเอา” จากผู้อื่นดังกระแสสังคมปัจจุบัน) การเรียนรู้เนื้อหาดังกล่าวนี้นี้ มีค่าคะแนนสูง โดยเฉพาะการนวดเด็ก (๔๑.๖๗ %) การปลูกป่า (๓๕.๗๑ %)

ในส่วนของกิจกรรมที่สร้างการเรียนรู้โดยเนื้อหาแยกออกจากกิจกรรมอื่นอย่างชัดเจน คือ การสร้างบ้านดิน ผลการประเมินพบว่า อาสาสมัครได้การเรียนรู้ในเชิงเทคนิคมากกว่าเนื้อหาอื่น เนื่องจากเป็นกิจกรรมใหม่ที่ต้องอาศัยความรู้และทักษะเฉพาะในเบื้องต้นเพื่อสร้าง (เช่น การผสมดิน การทำแบบ การก่อผนัง ฯลฯ) จึงเป็นเนื้อหาการเรียนรู้อันดับ ๑ ของอาสาสมัครในกิจกรรม ในประเภทนี้ คือสูงถึง ๖๕.๓๓ % (บ้านดินชัยภูมิ ๑) ๓๘.๓๘ % (บ้านดินชัยภูมิ ๒) และ ๒๕.๐๐ % (บ้านดินระยอง ๒) อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาเชื่อว่า การเรียนรู้เชิงเทคนิคนี้ ยังมีได้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ด้านอื่น และยังมีส่วนส่งเสริมเนื้อหาอื่นได้ด้วย หากมีการเตรียมการอย่างเข้าใจ เพราะเทคนิคการสร้างบ้านดินนั้น ใช้กระบวนการทำงานร่วมแรงกันในลักษณะเป็นกลุ่มและอย่างเชื่อมโยงกันด้วย เช่น การลำเลียงส่งต่อดิน การเหยียบบวดดิน ฯลฯ ผู้ทำงานได้เห็นผลของชิ้นงานที่ทำร่วมกันชัดเจน ทำให้กลุ่มเกิดความสัมพันธ์สนิทสนมกันได้รวดเร็ว (และอาจจะมากกว่ากิจกรรมอื่นๆ) ดังจะเห็นได้จากตารางที่ ๒ ที่แสดงว่าความสัมพันธ์ของอาสาสมัครภายในกลุ่มกิจกรรมทั้งสองมีระดับ “มาก” และ “มากที่สุด” รวมกันในระดับที่สูงมาก คือ บ้านดินระยอง ๒ ระดับ ๘๕ % และบ้านดินชัยภูมิ ๒ สูงมากถึง ๘๗.๕๖ %

ตารางที่ ๒ ความพอใจในบรรยากาศและความสัมพันธ์ของกลุ่มอาสาสมัคร

ความพอใจในบรรยากาศและความสัมพันธ์ในกลุ่มอาสาสมัคร	สีนามิ	นวดเด็ก	คูแกลสุนัข แมว	บ้านดินระยอง๒	บ้านดินชัยภูมิ๒	สร้างโรงเรียนให้น้อง
มากที่สุด (๕)	๔๗.๖๒	๕๔.๑๓	๖๔.๒๘	๗๐.๐๐	๕๗.๑๔	๔๖.๖๗
มาก (๔)	๒๘.๕๗	๓๓.๓๓	๓๕.๗๑	๑๕.๐๐	๔๐.๘๒	๔๒.๒๒
พอใช้ (๓)	๘.๕๒	๘.๗๒	๐.๐๐	๕.๐๐	๒.๐๔	๑๑.๑๑
น้อย (๒)	๔.๗๖	๐.๐๐	๐.๐๐	๑๐.๐๐	๐.๐๐	๐.๐๐
น้อยที่สุด (๑)	๐.๐๐	๑.๓๘	๐.๐๐	๐.๐๐	๐.๐๐	๐.๐๐
ไม่ระบุ	๘.๕๒	๑.๓๘	-	-	-	-
รวม	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐

เมื่อถามเจาะจงไปถึงความพอใจในบรรยากาศของการทำกิจกรรมและความสัมพันธ์ของกลุ่มอาสาสมัคร ได้คำตอบว่าพอใจในระดับ “มากที่สุด” เป็นอันดับ ๑ ในทุกกิจกรรม และเมื่อรวมระดับมากที่สุดและมากด้วยกันแล้ว ระดับความพอใจจะรวมกันถึง ๘๐ % เป็นส่วนใหญ่ มี ๑ กิจกรรมที่รวมกันแล้วได้ ๑๐๐ % (คูแกลสุนัขแมว) ในขณะที่กิจกรรมอื่นอยู่ที่ระดับ ๘๕-๙๐ %

สะท้อนความสำเร็จของกิจกรรมอาสาสมัครในระดับพื้นที่ ว่าสามารถสร้างบรรยากาศและกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์หรือการรวมกลุ่มอาสาสมัครได้ดีมาก

ข้อมูลที่น่าจะบ่งชี้ได้ว่ากิจกรรมอาสาสมัครสร้างความสุขในมิติการให้ คือคำตอบของกลุ่มอาสาสมัครในเกือบทุกกิจกรรมที่ระบุว่ามีความสนใจที่จะทำกิจกรรมอาสาสมัครต่อไปอีก

ตารางที่ ๓ การตัดสินใจในการเข้าร่วมงานอาสาสมัครในโอกาสต่อไป

หากมีคนชวนเข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัครครั้งต่อไป	สีนามิ	นวดเต็ก	คูแกล สุนัข แมว	บ้านดิน ระยอง๒	บ้านดิน ชัยภูมิ๒	สร้าง ร.ร. ใหล่อง	บ้านดิน ชัยภูมิ ๑	ปลูกป่า ๒
เข้าร่วมแน่นอน	๕๒.๓๘	๔๘.๖๑	๒๘.๕๗	๕๐.๐๐	๓๒.๖๕	๖๖.๖๗	๓๔.๘๘	๕๒.๘๖
ขอคิดดูก่อน	๑๔.๒๙	๖.๙๔	๗.๑๔	๑๐.๐๐	๑๐.๒๐	๑๓.๓๓	๑๑.๖๓	๗.๑๔
ขึ้นอยู่กับกิจกรรม	๒๘.๕๗	๔๐.๒๘	๖๔.๒๙	๓๕.๐๐	๕๕.๑๐	๑๕.๕๖	๕๑.๑๖	๓๗.๑๔
ไม่แน่ใจ	๔.๗๖	๔.๑๗	๐.๐๐	๐.๐๐	๐.๐๐	๔.๔๔	๒.๓๓	๒.๘๖
ครั้งเดียวก็เกินพอ	๐.๐๐	๐.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐	๒.๐๔	๐.๐๐	๐.๐๐	๐.๐๐
รวม	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๓ มีอาสาสมัครใน ๕ กิจกรรม จาก ๘ กิจกรรมที่ระบุว่า “เข้าร่วมแน่นอน” ในระดับมากกว่า ๕๐% จำนวน ๔ กิจกรรม และ ๔๗.๖๒% จำนวน ๑ กิจกรรม อาสาสมัครอีกจำนวนหนึ่งให้คำตอบว่าการตัดสินใจเข้าร่วมขึ้นกับลักษณะกิจกรรม โดยเลือกคำตอบนี้เป็นอันดับแรก จำนวน ๓ กิจกรรม อาสาสมัครที่แสดงความลังเลด้วยคำตอบว่า “ขอคิดดูก่อน” และ “ไม่แน่ใจ” มีจำนวนน้อย โดยมากอยู่ในระดับ ๑๐% หรือมากกว่าเล็กน้อย ยกเว้นกิจกรรมอาสาสมัครสีนามิที่ผู้ตอบแสดงความไม่แน่ใจจำนวน ๑๙% ส่วนผู้ที่ไม่พอใจและแสดงชัดเจนว่าจะไม่เข้าร่วมกิจกรรมอีกในอนาคตมีจำนวนน้อยมาก เพียง ๒ กิจกรรม คือบ้านดินระยอง ๒ และบ้านดินชัยภูมิ ๒ แต่ในจำนวนที่น้อยมาก เพียง ๕% และ ๒.๔% ตามลำดับ

โดยภาพรวมของกิจกรรมอาสาสมัครในโครงการฉลาดทำบุญ อาจสรุปได้ว่าเอื้อต่อการไปบรรลุวัตถุประสงค์ตามกรอบความคิดของโครงการฉลาดทำบุญ อย่างไรก็ตาม ผลสรุปในส่วนนี้ยังไม่เพียงพอที่จะให้เห็นรายละเอียดว่า กิจกรรมอาสาสมัครมีผลต่อการพัฒนาตัวบุคคลที่เป็นอาสาสมัครในมิติต่างๆ ตามกรอบคิด “ฉลาดทำบุญ” ดังกล่าวมาแล้วเพียงใด อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลระดับบุคคลที่เก็บรวบรวมมา เพื่อหารายละเอียดให้ชัดเจนเพิ่มขึ้น

๕. การศึกษาผลลัพธ์ระดับบุคคล

การศึกษาในส่วนนี้ ผู้ศึกษาเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ร่วมกับการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในกิจกรรมและแบบไม่มีส่วนร่วม นำข้อมูลที่ได้มาอภิปราย-ตีความในกลุ่มผู้ศึกษาและผู้ดำเนินโครงการฉลาดทำบุญ ผลการศึกษาพบว่า ข้อมูลมีความสอดคล้องกันกับภาพรวมที่ได้จากแบบสอบถาม กล่าวคือกิจกรรมอาสาสมัครในโครงการฉลาดทำบุญ ได้ทำให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาอาสาสมัครทั้ง ๓ มิติ คือมิติกายภาพ สังคม และจิตใจ โดยระดับของผลที่เกิดขึ้นแตกต่างกันไป และมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ มิติกายภาพหรือวัตถุ

การศึกษาพบว่า กิจกรรมทำให้อาสาสมัครเกิดความสุขจากการแบ่งปันวัตถุ ซึ่งหมายรวมทั้ง เวลา ความรู้ แรงกาย ความตั้งใจ ฯลฯ อาสาสมัครระบุว่ามีความสุขจากการให้หรือแบ่งปันนี้ และมีฉันท์อยากทำต่อเนื่องอีก สาเหตุสำคัญเกิดจากกิจกรรมส่งเสริมให้อาสาสมัครได้รับประสบการณ์ตรง ได้สัมผัสความสุขจากการให้หรือสุขจากการมีความเมตตาในผู้อื่นซึ่งมิใช่ญาติ มิตรบุตรหลานหรือคนใกล้ชิดตนเอง จนเกิดความรู้สึกที่อยากจะให้หรือแบ่งปัน โดยเฉพาะในกิจกรรมที่แสดงผลของงานที่ทำให้ประจักษ์ได้รวดเร็วชัดเจน คือกิจกรรมนวดเด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์

“พอได้ทำแล้วรู้สึกดีมีความสุขมาก จริงๆ แล้ว ในขณะที่เราคิดว่าเรามาให้ แต่เราก็ก็นึกถึงความรักจากเด็กด้วย เขาให้ความสุขที่สะท้อนกลับมาด้วย เราต่างฝ่ายต่างให้ซึ่งกันและกัน และเมื่อได้เห็นพัฒนาการเด็กแล้วมันชื่นใจ....”

(แม่บ้าน / หญิง)

“พอได้ไถ่ก้อนที่เป็นเด็กพิเศษ ก็คือ มือเขาจะเกร็ง คออ่อน ขวบ ๓ เดือน แล้วแต่ช่วยตัวเองไม่ได้ ตอนมาใหม่ๆ ได้สัมผัสเขา ตาเขาจะไร้ทิศไร้ทาง ไม่สามารถโต้ตอบ ไม่มีสัมผัสอะไรทั้งสิ้น แต่เขาค่อยๆ พัฒนาขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งปัจจุบัน สามารถดึงแขนเรา ได้ สามารถสบตาเราได้ จากที่ช่วยตัวเองไม่ได้เลย เรารู้สึกว่าเขาพอจะสื่อสารกับเราได้ ตรงนี้ทำให้เรารู้สึกว่าอยากจะช่วยเขาพัฒนา หรือทุกๆ คนที่เข้ามาช่วยจะเห็นว่าเขาค่อยๆ เริ่มพัฒนาขึ้นทีละนิดๆ แต่ในที่สุดก็เห็นการพัฒนาเขาอย่างชัดเจน มันเกิดประโยชน์กับเด็กจริงๆ”

(แม่บ้าน / หญิง)

“ตัวเองก็ได้เด็กพิเศษเหมือนกัน วันแรกที่เข้ามา น้องจะไม่ค่อยสบตาด้วย ก็ยังแปลกใจว่าน้องเขาเป็นอะไรหรือเปล่า ก็ทราบจากครูเมียง (เจ้าหน้าที่สหทัยมูลนิธิ) ว่า เด็กกำลังจะถูกวินิจฉัยว่าเป็นออทิสติกกับควีนซินโดรม ตัวเองก็รู้สึกเหมือนกับพี่เขา ขนาดเราแข็งแรงปกติอย่างนี้ยังต้องต่อสู้แทบแย่ แล้วน้องเขาจะอยู่อย่างไร ก็พยายามคุยกับครูเมียงว่าจะทำอย่างไรให้น้องเขาแข็งแรงขึ้น ช่วยเหลือตัวเองได้มากขึ้น เพราะไม่อยากให้ถูกวินิจฉัยว่าเป็นออทิสติก แล้วก็ถูกส่งตัวไปอยู่กับกลุ่มนี้เป็นการเฉพาะ ครูเมียงก็แนะนำว่า ให้มีการกอดรัดและนวด ซึ่งตัวเองก็เกิดคำถามว่าจะช่วยได้จริงหรือ เพราะเราเองก็มาแค่สัปดาห์ละครั้งเดียว ครั้งหนึ่งก็ประมาณ ๓ ชม. บางคนก็ไม่ถึงด้วยซ้ำ ไม่น่าจะเป็นไปได้ สองครั้งแรกก็ยังไม่ค่อยเห็นอะไร พอครั้งที่สามสี่เริ่มดีขึ้น เขาเริ่มมีพัฒนาการ สบตาได้ สื่อสารได้ รับรู้สิ่งแวดล้อมได้มากขึ้น ความรู้สึกเราเหมือนได้ของขวัญตอนที่ได้คำตอบจากครูเมียงแล้วว่า น้องถูกวินิจฉัยไม่เป็นออทิสติกแล้ว เราก็ชื่นใจกับสิ่งที่เราทำได้ทำ ตัวน้องก็ได้ประโยชน์”

(แม่บ้าน / หญิง)

กิจกรรมนวดเด็ก รับอาสาสมัครในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กที่ด้อยโอกาส
สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด

นอกจากผลดังกล่าวแล้ว จากการศึกษาได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ กิจกรรมอาสาสมัครในโครงการฉลาดทำบุญยังเอื้อให้บุคลากรส่วนอื่นที่มีใจอาสาสมัคร ได้แก่ กลุ่มบุคคลในส่วนต่างๆ ซึ่งทำงานผลักดันให้กิจกรรมโครงการฉลาดทำบุญเกิดขึ้น ก็ได้รับความสุขหรือความรู้สึกที่ดีจาก “การให้” ด้วยเช่นกัน คือความสุขที่ได้เห็นผลของการทำงานอย่างทุ่มเทให้ในงานครั้งนี้เกิดผลเป็นความดีงาม

“ทำแล้วเราเองก็รู้สึกมีความสุขแบบบอกไม่ถูกไปด้วย คงเป็นที่เขาเรียกกันว่าปีติ ดีใจแรกคือเห็นคนจำนวนมากมาทำความดีร่วมกัน ดีใจยิ่งขึ้นอีกเวลาเห็นเขาได้รับความสุขจากการกระทำนั้น เราซึ่งเป็นคนผลักดันงานก็หายเหนื่อย”

(ผู้ประสานงานหลัก, เครือข่ายพุทธิกา)

“มีความสุขมาก ชอบหลายมุมมาก ชอบทีมงานพุทธิกาด้วย ชอบวิธีการทำงานที่เพื่อน ๆ พยายามทำงานร่วมกัน สบายมาก เห็นภาพของคนที่ยากลำบากๆ เบียดลงกล่อง”

(มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ, เครือข่ายจิตอาสา)

“รู้สึกว่าเป็นความงดงาม... เป็นความรู้สึกดีๆ กลุ่มครอบครัวก็สานกิจกรรมต่อ”

(เจ้าหน้าที่สถาบันการ์ตูนไทย)

“รู้สึกดี มีความสุขมาก”

(เจ้าหน้าที่มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม)

“ได้ทำในสิ่งที่ตนเองอยากจะทำ ได้ลงไปหลายพื้นที่ ได้ทำตัวเป็นประโยชน์ ได้สร้างคุณค่าชีวิต ขณะเดียวกันการได้เป็นอาสาสมัครด้วยทำให้มีความสุข”

(คณะทำงานเฉพาะกิจโครงการฉลาดทำบุญ, เครือข่ายพุทธิกา)

“ได้รู้อะไรหลายๆ อย่าง คนมีหลายประเภท รู้สึกดีที่ได้ช่วยหมาที่กำลังจะตาย ได้เห็นอาสาสมัครที่จริงๆ แล้วไม่ชอบหมา แต่เข้าร่วมเพื่อช่วยด้วย”

(คณะทำงานเฉพาะกิจฯ เครือข่ายพุทธิกา)

“คนเข้าร่วมเยอะ มีทั้งเด็ก วัยทำงาน มาเป็นครอบครัว ผู้สูงอายุ เหมือนเอาคนสูงวัยมารวมกัน เหนื่อยแต่มีเพื่อนเยอะ... ไม่คิดว่าจะมีคนร่วมทำกิจกรรมยึดอยู่กับเราถึง ๓ เดือน มีประมาณ ๗๐-๘๐% ที่อยู่ยาว”

(เจ้าหน้าที่มูลนิธิสุขภาพไทย , นวดเด็ก)

แม้แต่นางสาวราย โดพฤกษา ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มงานอาสาสมัครดูแลสุนัขแมว จังหวัดนครนายก ซึ่งอาสาสมัครลงไปทำงานด้วย ก็สะท้อนว่าตนเองและหลานชายประทับใจ มีความชื่นชมในความตั้งใจจริงของอาสาสมัครที่มาช่วยทำกิจกรรม

“แค่มิใจมาเยี่ยมป่า ป่าก็ดีใจแล้ว ไม่รู้ว่าจะให้ทำอะไรดี กลัวเขา (อาสาสมัคร) จะทำไม่ไหว งานมันหนักนะลูก... ไม่คิดว่าพวกเขาจะทำงานกันเก่งแบบนี้ เอาไว้คราวหน้าป่าจะดำน้ำพริก ทอดปลาทุให้กินเยอะๆ เลย”

ป้าสำรวจเล่าว่า อาสาสมัครของโครงการฉลาดทำบุญแตกต่างจากอาสาสมัครที่เคยมาก่อนหน้านี้ ซึ่งมากันเกือบ ๕๐ คน ช่วยซุดหลุมฝังสุนัขที่หมดเวลาไปครึ่งวัน ทำบ้าง เล่นบ้าง แหย่กันไป พอบ่ายก็ไปแล้ว ชวนกันไปเที่ยว ป้าสำรวจจึงไม่แน่ใจว่าอาสาสมัครที่มาเที่ยวนี้จะมาทำอะไรได้แค่ไหน จึงไม่ค่อยคาดหวัง เมื่อพบความเอาใจจริงเอาใจช่วยกันทำกรงแมว อาน้ำให้สุนัขนับร้อยตัว ทำให้เกิดความประทับใจ หลานชายของป้าและผู้ช่วยก็มาทำงานอย่างไม่เหน็ดเหนื่อยร่วมกันด้วย

ข้อมูลที่สะท้อนผ่านบุคคลที่ทำงานผลักดันกิจกรรมอาสาสมัครดังที่กล่าวมาข้างต้น ช่วยสะท้อนคุณภาพของบุคคลที่สมัครเข้าทำงานอาสาสมัครในโครงการฉลาดทำบุญได้ส่วนหนึ่งว่า เข้าร่วมด้วยความตั้งใจและสนใจทำกิจกรรมอย่างจริงจัง

๕.๒ มิติสังคม

๑) ความรู้สึกเป็นมิตร

กิจกรรมอาสาสมัครในโครงการฉลาดทำบุญ ทำให้ผู้เข้าร่วมได้ทำงานและใช้ชีวิตที่มีหลายรสชาติร่วมกัน ทั้งสนุกสนาน เหน็ดเหนื่อย มอมแมม เศรษฐีอุปสรรคปัญหาาร่วมกัน รวมทั้งได้เกิดความรู้สึกศรัทธาบุคคลและความดีงามในสิ่งต่างๆ ด้วยกัน ฯลฯ เอื้อให้บุคคลเกิดมิตรภาพจากการทำกิจกรรมอันดีงามมีคุณค่านั้นร่วมกัน มิตรภาพหรือความรู้สึกที่ดีระหว่างบุคคลคือปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมของความเมตตา น้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล แบ่งปันกัน โดยเฉพาะการมีความศรัทธาร่วมกัน มีอิทธิพลทางจิตใจอย่างสำคัญในการร้อยรัดความรู้สึกเป็นหมู่คณะของบุคคลได้มาก เหมือนดังที่ประเพณี พิธีกรรม หรืองานลักษณะอื่นๆ ทางวัฒนธรรมที่กระตุ้นให้บุคคลเกิดพลังกลุ่มจากความศรัทธาในสิ่งใดที่มีร่วมกัน

“ได้รู้จักเพื่อนๆ หลายคน แม้ไม่รู้จักชื่อ แต่ก็รู้สึกได้ว่าได้มาเจอคนดีมี ใจดีเมตตา สนใจช่วยเหลือเด็กเหมือนๆ กัน”

(นาวเด็ก)

“อบอุ่นมาก เข้ามาแล้วไม่เครียด หลายคนก็มารู้จักกันที่นี่ เพียงแต่ไม่ค่อยรู้จักกันมากเท่าไร ไม่ต้องใส่หน้ากากเลย เป็นตัวของตัวเอง”

(นาวเด็ก)

“รู้สึกทุกคนน่ารักหมดเลย สนุกสนมกันเร็วมาก”

(บ้านดิน, ระยอง)

“ฝันอยากจะมีบ้านสักหลังเป็นของตัวเอง ก็ถือโอกาสมาหาแนวร่วมก็ได้สัมผัสบรรยากาศที่เป็นมิตรกันมาก”

(บ้านดิน, ระยอง)

๒) การขัดเกลาความเคยชินเฉพาะบุคคล และการปรับตัวปรับใจกับบริบทใหม่

กิจกรรมอาสาสมัครที่หลากหลายในโครงการฉลาดทำบุญ ทำให้บุคคลได้เรียนรู้ชีวิตแบบอื่น และสังคมอื่นที่กว้างขึ้น ได้ใช้ชีวิตเรียบง่ายแตกต่างจากความเคยชิน ส่งเสริมให้บุคคลเกิดการปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมและบุคคลอื่น

“ได้มาสัมผัสชีวิตที่เราไม่ค่อยได้คุ้นเคยและเราละเลยมานาน ได้นึกถึงภูมิปัญญาและวิถีชีวิตในวัยเด็กที่สูญหายไปกับเวลาและชีวิตในเมือง น่องๆ อาสาสมัครที่มาก็น่ารัก เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ได้ใช้ชีวิตและทำสิ่งดีๆ ร่วมกัน ขอบคุณน่องๆ กลุ่มรักษ์เขาชะเมาด้วย จะกลับไปเล่าให้เพื่อนๆ ที่บริษัทฟัง”

(ปลุกป่า, ชัยภูมิ)

“ได้มาสัมผัสบรรยากาศต่างจังหวัด ได้นอนกลางดินกินกลางทราย ผู้คนก็เป็นมิตรดีประทับใจมาก”

(บ้านดิน, ระยอง)

“ได้เรียนรู้เรื่องการทำงานเป็นทีม เพราะแต่ละคนก็ไม่เคยทำมาก่อน อยู่บ้านเราก็คุณหนูมาก จะทำอะไรเราก็แค่สั่งลูกน้อง แบบเดียวก็เรียบร้อย แต่นี่เราต้องทำเอง ลงมือเองทุกอย่าง ก็เหนื่อยนะ แต่ทุกคนก็ตั้งใจเต็มที่ ก็สนุกดี ถ้ามีเวลาก็อยากมาอีกนะ”

(ดูแลสุนัขแมว)

“ได้เรียนรู้วิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ดีใจที่ได้รู้จักทุกคน”

(บ้านดิน, ระยอง)

“ตั้งใจจะมาฝึกฝนตนเอง รู้ว่าตัวเองยังต้องปรับอีกเยอะ คิดว่าคงได้นำประสบการณ์ไปปรับใช้”

(บ้านดิน, ระยอง)

“ได้เรียนรู้เรื่องการทำบ้านดิน เรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่น ทุกคนเป็นกันเองมาก เหมือนรู้จักกันมานาน ได้เรียนรู้มากกว่าที่คิดไว้”

(บ้านดิน, ระยอง)

๕.๓ มิติจิตใจ

๑) ความศรัทธาในความดีงามของผู้อื่น

กิจกรรมในโครงการฉลาดทำบุญได้พัฒนาให้อาสาสมัครเกิดความศรัทธาในคุณธรรมความดีของผู้อื่น เช่น ความเสียสละ ความเมตตากรุณา ซึ่งเกิดจากการได้เรียนรู้ด้วยการพบเห็นสัมผัสโดยตรงกับบุคคล กลุ่มบุคคลในกิจกรรม ทำให้อาสาสมัครเกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนาคุณธรรมทางจิตใจตามแบบอย่างที่พบด้วย

“นอกจากจะได้เรียนรู้เรื่องบ้านดินแล้ว ยังได้เห็นแบบอย่างของผู้นำชุมชนกับแกนนำชุมชนที่เสียสละและทำอะไรๆ ให้กับชุมชน ชื่นชมมากค่ะ”

(บ้านดิน, ระยอง)

“ดีใจที่ให้โอกาสตัวเองมาเรียนรู้ ได้เรียนรู้ชุมชน ได้แรงบันดาลใจไปทำอะไรต่อ”

(บ้านดิน, ระยอง)

“เราเห็นคนอย่างป้าสำรวยซึ่งแกเองก็ลำบาก ขาก็เดินไม่ไหว แต่แกก็ยังช่วยโดยที่แกไม่ได้คิดว่าตัวเองจะได้อะไร มันทำให้รู้สึกที่เราทำอะไรให้สังคมน้อยเหลือเกินถ้าพวกเราช่วยกันมันก็คงดีกว่านี้”

(คูแลสุนัขแมว)

“การที่พระไพศาล (วิสาโล) เข้ามากลุกกลีและทำตนให้เป็นตัวอย่างกับอาสาสมัครก็ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ ทุกคนเกิดกำลังใจ ‘ฮึกเหิม’ ในการทำความดีมากยิ่งขึ้น”

(ปลูกป่า, ชัยภูมิ)

พระไพศาลปลูกป่าเพื่ออนุรักษ์ป่าและเป็นแนวกันไฟป่า

“ตอนไปเยี่ยมชุมชนกลับมา หลายคนได้ไปเห็นความมุ่งมั่นตั้งใจของชาวบ้านและผู้นำชุมชน คนอย่างน้ำคุ่ม พี่อ๋า และอีกหลายๆ คนที่แสดงภูมิปัญญาให้อาสาสมัครได้เห็นจนเกิดความประทับใจ พอกลับมาได้ดูวิดีโอของกลุ่มรักษ์เขาชะเมาอีก ได้เห็นถึงความมุ่งมั่นของผู้หญิงคนหนึ่งในชุมชนกับเพื่อนและความพยายามกว่า ๑๕ ปี ที่พัฒนาเยาวชนท้องถิ่นขึ้นมาเป็นกำลังสำคัญของชุมชน คุณแล้วทำให้เกิดแรงบันดาลใจมาก เกือบทุกคนจะรู้สึกทึ่งและกลับมาคิดว่า พวกเราได้แต่คิดแต่ไม่เคยลงมือทำเลย”

(บ้านดิน, ระยอง)

๒) **ความศรัทธาในตนเอง** นอกจากความรู้สึกศรัทธาในผู้อื่นแล้ว อาสาสมัครสะท้อนว่าเกิดความรู้สึกรักและศรัทธาความดีงามภายในตนเองด้วย จากการได้ประจักษ์แก่ใจจากกิจกรรมที่ทำว่า ตนเองมีคุณค่าต่อผู้อื่นได้ ความรู้สึกนี้ปรากฏในเกือบทุกกิจกรรม แต่ที่ชัดเจนที่สุดคือกิจกรรมนวดเด็ก

“... รู้สึกอิมเม็บ กับสิ่งที่ได้ แล้วสิ่งนี้มันช่วยทำให้เรารู้สึกดี ค่อยๆ สะสมแล้วทำให้เรา มีชีวิตชีวา...อบอุ่น... ‘อยากทำต่อ’...”

(นวดเด็ก)

“...เราอยู่บ้านว่างๆ ลูกกับแฟนก็ทำงานเรียบร้อยหมดแล้ว ชีวิตเราก็เหมือนไม่มีอะไรอยู่บ้านก็ตื่นสาย ดูทีวีไปวันๆ ทำงานบ้านบ้าง ก็คิดว่าน่าจะทำตัวให้เป็นประโยชน์หน่อย ก็เลยโทรฯ มาสมัคร ได้มากกว่าที่คิด ก็พยายามมาไม่ให้ขาด ก็เห็นพัฒนาการของเขาดีขึ้นเรื่อยๆ จากที่เห็นเขาตัวอ่อนๆ เหมือนเด็ก ๔ เดือน ใหม่ๆ ที่อายุจริง ๘ เดือนแล้วยังนอนคว่ำไม่ได้ คอยังอ่อนอยู่ ตอนนี้นั่งได้ คอแข็งแล้ว พอมีคนมาทักก็ยิ้มได้ เล่นกับเรา...รู้สึกที่ตัวเองได้ทำประโยชน์เป็นมนุษย์มากขึ้นมาหน่อย”

(นวดเด็ก)

ความรู้สึกนี้พบในวัยรุ่นหญิงที่เข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัครในครั้งนี้ด้วย

“รู้สึกที่ตัวเองมีคุณค่าขึ้นมา ตื่นเช้าขึ้น หนูเองก็ยังวัยรุ่นอยู่ใช่ไหมคะ ก็ยังไม่รู้ว่าจะไปทางไหน ก็เหมือนได้เห็นทิศทางว่าเราจะไปยังไง เรามาถูกทางแล้วนะ เหมือนเห็นเป้าหมายชีวิตว่า นี่แหละใช่เลย!”

(นวดเด็ก)

“รู้สึกว่าคุณค่ามากขึ้น ก็คิดมานานแล้วว่าอยากมาทำงานคล้ายๆ อาสาสมัคร แต่ก็ผลัดวันประกันพรุ่งไปเรื่อยๆ จนได้มาสมัคร ก็ไม่ได้มาตั้งแต่เริ่มแรกด้วย พอมาแล้ว ก็พยายามจะไม่ขาด ยังไม่เคยขาดเลยด้วยซ้ำ ก็รู้สึกดี บางทีก็มาวันอังคารเพิ่มอีกวันหนึ่งด้วย เพราะปกติก็หยุดวันธรรมดาอยู่แล้ว ไม่งั้นก็อยู่บ้านดูทีวี”

(นวดเต็ก)

สำหรับผลในมิติจิตใจระดับปัญญา (จิตวิญญาณ) ผลลัพธ์ในระดับนี้ยังไม่มีข้อมูลปรากฏชัดเจน อีกทั้งการประเมินในระดับนี้กล่าวได้ว่าค่อนข้างยาก ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์หรือสนทนากลุ่มก็อาจจะมิใช่ข้อมูลที่สะท้อนได้ตรงนัก อย่างไรก็ตาม มีอาสาสมัครบางคนบอกเล่าประสบการณ์ความรู้สึก ซึ่งสะท้อนว่ากิจกรรมมีผลเอื้อต่อการพัฒนาระดับนี้ในบางแง่มุม

“กิจกรรมปลูกป่า ทำให้ได้ความสุขที่ว่า ตัวเราเองไม่มีตัวตน ไม่ถือตัว ถือตน เช่น การขุดดิน เหนื่อย อะไรก็ได้ ทำได้หมด เราก็จะได้ทุกอย่าง ได้เพื่อน ได้ทำกิจกรรม ได้เรียนรู้อะไรหลายๆ อย่าง ได้ใกล้ชิดธรรมชาติ ได้ร่วมสร้างธรรมชาติขึ้นมา ให้สัตว์ป่าสิ่งมีชีวิตได้อาศัย...”

(ปลูกป่า, ชัยภูมิ)

กิจกรรมปลูกป่ากับดาบวิชัย กิจกรรมอาสาสมัครในโครงการฉลาดทำบุญปี ๑

อาสาสมัครซึ่งนำบุตรมาร่วมทำกิจกรรมด้วยพบว่า กิจกรรมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีของเด็กด้วย คือทำให้เด็กลดการเสพติดวัตถุ มีอารมณ์ที่สงบเพิ่มขึ้น

“เห็นการเปลี่ยนแปลงในตัวลูกหลายอย่าง อย่างเรื่องอารมณ์ เรื่องการให้ เมื่อก่อนเขาติควัตถุเยอะ ต้องไปห้ามบ่อย เดี่ยวนี้ก็ไม่ค่อยรบเร้าเท่าไรแล้ว อารมณ์ที่รุนแรงต่างๆ ก็ลดลง เอาไปปฏิบัติธรรมด้วย”

(นวดเต็ก)

๖. บทสรุป

การศึกษาพบว่า งานอาสาสมัครในกิจกรรมย่อยทั้ง ๓ กิจกรรม ประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ ทั้งในด้านปริมาณคือมีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมากและบางกิจกรรมมากกว่าจำนวนที่สามารถรองรับได้ ในด้านคุณภาพ ผู้เข้าร่วมมีมิตติความหลากหลายสูงมาก เปิดพื้นที่งานครอบคลุมกลุ่มต่างๆ ในสังคมได้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอาสาสมัครใหม่ที่สนใจแต่ไม่เคยทำจริงได้มีโอกาสทดลองงานอาสาสมัครด้วยตนเองในโครงการนี้

การศึกษาผลลัพธ์ในระดับกิจกรรมและระดับบุคคลพบว่า กิจกรรมอาสาสมัครในโครงการฉลาดทำบุญเอื้อให้เกิดการเรียนรู้แก่อาสาสมัครได้ตามที่ต้องการ โดยผลที่พบชัดเจนมากที่สุดคืออาสาสมัครมีความสุขความพอใจในการทำกิจกรรม และจำนวนมากอยากทำต่อไปอีก อาสาสมัครเกิดมิตรภาพความคุ้นเคยจากการทำกิจกรรมร่วมกัน จนมีบางกิจกรรมที่พัฒนาเป็นการรวมกลุ่มต่อเนื่อง และพบว่ามีผลลัพธ์ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญาด้วย แม้ว่าข้อมูลจะไม่เอื้อให้สรุปได้ว่ามีจำนวนที่มากนักน้อยเพียงใด

นอกจากนี้ การศึกษาก็พบชัดเจนว่าผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรม มีลักษณะและแนวโน้มมากในการพัฒนาจิตใจและปัญญา (จิตวิญญาณ) ตามกรอบความคิด “ฉลาดทำบุญ” ของเครือข่ายพุทธิกา เป็นการประยุกต์ศาสนธรรมเข้าสู่ปฏิบัติการในสังคมสมัยใหม่ ด้วยการขยายความหมายของ “บุญ” อันเป็นคำหลัก (Keyword) สำคัญในพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย ให้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาให้บุคคลได้เรียนรู้และเกิดความเข้าใจในการพัฒนาชีวิตและสังคมอย่างสัมพันธ์เชื่อมโยงกันไปโดยผ่านกิจกรรมอาสาสมัคร งานอาสาสมัครจึงขยายความหมายครอบคลุมจากการใช้เวลาว่างของบุคคลให้เป็นประโยชน์และการพัฒนาจิตสำนึกทางสังคม ต่อเนื่องให้ไปถึงการพัฒนาชีวิตและสังคมในด้านจิตใจและปัญญา (จิตวิญญาณ) เพื่อให้บุคคลเข้าใจความจริงของชีวิต สังคม และธรรมชาติ เกิดคุณธรรม ความสุขใหม่ และอิสรภาพทางจิตใจในการทำประโยชน์ของตนเองและของผู้อื่นอย่างบูรณาการ

อาสาพาไปพบธรรม การปฏิบัติทำและกิจกรรมอาสาสมัคร
เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ที่สวนโมกขพลาราม

บรรณานุกรม

เอกสาร

- เครือข่ายพุทธิกา. *ฉลาดทำบุญ*. (พิมพ์ครั้งที่ ๔๑) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เมื่อดุสิต, ๒๕๔๗.
 ----- . *เมื่อดอกไม้บานสะพรั่งทั้งแผ่นดิน*. หนังสือเผยแพร่โครงการฉลาดทำบุญ,
 ๒๕๔๘.
 ----- . *จิตอาสา*. หนังสือคู่มืออาสาสมัคร โครงการฉลาดทำบุญ, ๒๕๔๘.
 ----- . *สรุปผลการดำเนินงานโครงการ ส่วนเครือข่ายพุทธิกา*, ๒๕๔๘.
 มูลนิธิโกมล คีมทอง. *ข้อเสนอโครงการ "โครงการฉลาดทำบุญ : จิตอาสา ปันศรัทธาและอาหาร"*,
 ๒๕๔๘.

สัมภาษณ์บุคคล

- พระไพศาล วิสาโล. เครือข่ายพุทธิกา, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๔๘.
 พรทิพย์ ฝนหวานไฟ. ผู้ประสานงานหลักเครือข่ายพุทธิกา. ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๘.
 ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนบ้านปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี, ๕ ตุลาคม ๒๕๔๘.
 มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ. เครือข่ายจิตอาสา (Volunteer Spirit Network), ๒๐ พฤศจิกายน
 ๒๕๔๘.
 วินัย เมฆไตรภพ. Thai rural net, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๘.
 อาสาสมัครนวดเด็ก (คุณมณฑนา), ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
 อาสาสมัครนวดเด็ก (คุณอภิชัย), ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
 อาสาสมัครปลูกป่า จังหวัดชัยภูมิ (คุณพัลลภ), ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.

สนทนากลุ่ม / สังเกตการณ์

- กลุ่มอาสาสมัครดูแลสุนัขและแมว (ครั้งที่ ๑), ๑๓-๑๔ สิงหาคม ๒๕๔๘.
 กลุ่มอาสาสมัครนวดเด็กวันอังคาร, ๔ ตุลาคม ๒๕๔๘.
 กลุ่มอาสาสมัครนวดเด็กวันพุธ, ๕ ตุลาคม ๒๕๔๘.
 กลุ่มอาสาสมัครสร้างบ้านดิน จังหวัดระยอง, ๒-๔ กันยายน ๒๕๔๘,
 คณะทำงานโครงการฉลาดทำบุญ, ๑ ธันวาคม ๒๕๔๘.
 คณะทำงานเฉพาะกิจของเครือข่ายพุทธิกา ในโครงการฉลาดทำบุญ, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
 ผู้ดูแลเด็กตามตึก สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนบ้านปากเกร็ด, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๔๘.
 กิจกรรมปฐมนิเทศอาสาสมัคร โครงการฉลาดทำบุญ รุ่นที่ ๑, ๖ สิงหาคม ๒๕๔๘.

กิจกรรมปฐมนิเทศอาสาสมัคร โครงการฉลาดทำบุญ รุ่นที่ ๒, ๑ ตุลาคม ๒๕๔๘.

กิจกรรมปลูกป่า จังหวัดชัยภูมิ, ๑๒-๑๔ สิงหาคม ๒๕๔๘.

กิจกรรมปรับภูมิทัศน์และสร้างศาลาพักผ่อนสงเคราะห์เด็กอ่อนๆ ปากเกร็ด, ๒๑-๒๔ ตุลาคม ๒๕๔๘.

กิจกรรมสร้างโรงเรียนให้น้อง (เด็กไร้สัญชาติ) จังหวัดแม่ฮ่องสอน, ๑๔-๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๘.